

Může být právnická osoba svéprávná?

Karel Beran*

Abstrakt: Článek vychází z úvahy, že svéprávnost právnické osoby úzce souvisí s tím, jak může být teoreticky konstruováno právní jednání právnické osoby. Právní jednání právnických osob může být totiž vystavěno jak v souladu s teorií fikce, tak s teorií organickou. Proto jsou analyzovány obě teorie a důsledky, ke kterým by jejich důsledná aplikace vedla. Pokud by se organická teorie vzala doslova, potom by to muselo znamenat, že každému člověku, který je orgánem právnické osoby, musí právo předepisovat povinnou schizofrenii. „Já“ takového člověka se podle práva musí rozštěpit, neboť v okamžiku, kdy jedná jako orgán právnické osoby, nepoužívá „vlastní rozum a vůli“, nýbrž je pouhým médiem, jehož prostřednictvím je projevován rozum a vůle právnické osoby. V takovém případě by však nikdy nemohlo dojít ke konfliktu zájmů mezi právnickou osobou a člověkem, který jedná jako její orgán. Skutečnost, že ke konfliktu zájmů mezi právnickou osobou jako zastoupenou a jejím orgánem jakožto zástupcem často dochází, svědčí tomu, že se teorie fikce jeví jako správnější, neboť vůle konkrétní fyzické osoby se pouze „považuje“ za rozum a vůli osoby právnické, aniž by se „reálně“ tvrdilo, že jde o vlastní rozum a vůli této právnické osoby. Tím lze také vysvětlit, proč právnická osoba nemůže být na rozdíl od osoby fyzické v pravém slova smyslu nikdy svéprávná. Rozum a vůle právnické osoby se totiž budou zároveň vždy přičítat jiné fyzické osobě, která jen proto, že je orgánem právnické osoby, svoji právní osobnost rozhodně neztrácí. Z toho důvodu budou rozum a vůle právnické osoby vždy „cizím rozumem a vůlí“, neboť vždy zároveň pochází od „cizí“ osoby. Z tohoto pohledu právnická osoba svéprávná být nemůže, za svéprávnou může být leda považována.

Klíčová slova: svéprávnost, právní jednání, právnická osoba, fikční teorie právnických osob, organická teorie právnických osob, rozum a vůle, Savigny, Gierke

Úvodem

Otázka, zda právnická osoba může či nemůže být svéprávnou, vyhlíží jako ryze teoretická. Jak ale upozornila Eichlerová, ve skutečnosti se jedná o otázku veskrze praktickou. „*Lze se totiž ptát: mají se v případě obchodních korporací aplikovat ustanovení týkající se nesvéprávných osob? Mají se na členy orgánů použít všechna ustanovení o zastoupení? Lze o nich uvažovat v intencích smluvního nebo zákonného zastoupení? Anebo striktně vzato o zastoupení v běžném slova smyslu nejde?*“¹ Cílem tohoto článku však není odpověď na tyto praktické otázky, nýbrž právě pokus teoreticky analyzovat otázku, zda právnická osoba má či nemá být považována za svéprávnou.

Mým východiskem je přitom úvaha, že svéprávnost právnické osoby úzce souvisí s konstrukcí právního jednání právnické osoby. Zároveň se domnívám, že konstrukce právního jednání představuje společný základ pro všechny právnické osoby soukromého práva.² Svéprávná osoba se od té nesvéprávné odlišuje tím, že je způsobilá k „vlastnímu

* Doc. JUDr. Karel Beran, Ph.D., katedra teorie práva a právního učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Tento článek byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury ČR reg. č. 16-22016S *Právní jednání a odpovědnost právnických osob*. Podstatné části tohoto článku související s problematikou konfliktu zájmů byly poprvé veřejně prezentovány na mezinárodní konferenci *Konflikty zájmů v práve obchodních společností*, 25. 9. 2017 v Kongresovém centru SAV Smolnice. Autor vyslovuje svoje poděkování za připomínky k této stati, které mu laskavě poskytla Mgr. Lucie Novotná Krtoušová, JUDr. Pavel Ondřejek, Ph.D., a JUDr. Václav Janeček, Ph.D. E-mail: beran@pf.cuni.cz

1 EICHLEROVÁ, K. Obchodní korporace a svéprávnost. *Právní obzor*. 2014, č. 4, s. 344.

2 K tomu viz Bohumil Havel: „Dostáváme se k dalšímu jevu nového občanského práva, které na jednu stranu odlišuje a rozdíly zdůrazňuje, na druhou stranu společně zobecňuje a vytváří všeobecný základ.“ HAVEL, B. Komercializace právnických osob? *Právník*. 2015, roč. 154, č. 11, s. 951.

právnímu jednání.“ Stojíme tady před otázkou, zdali je právnická osoba k takovémuto „vlastnímu právnímu jednání“ vůbec způsobilá. Jestliže existuje „cosi“ jako vlastní právní jednání, potom to musí znamenat, že musí existovat i jeho opak, jednání, které lze označit jako „cizí“. Z toho důvodu se nejprve pokusím odpovědět na otázku, kdo může právně jednat jako „svéprávná osoba“ a co tedy vlastně svéprávnost znamená. To mi pak umožní vysvětlit, v čem spočívá právní jednání právnické osoby, a tedy i to, zdali je právnická osoba svéprávná.

1. Svěprávnost jako přičitatelnost rozumu a vůle

Domnívám se, že odpověď na otázku, zda je osoba svéprávná či nesyvéprávná plyne z toho, *čí rozum a vůle se konkrétní osobě přičítají*. V platném právu ČR o tom svědčí § 31 o. z., podle kterého se má za to, že „každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku“. Dotyčné ustanovení potvrzuje, že to, co dělá z nesyvéprávné osoby osobu alespoň částečně svéprávnou, je její rozum a vůle, pokud jsou přítomny. Pokud je není možné přičítat, protože neexistují, potom je třeba přičítat rozum a vůli „cizí“, které tento „vlastní“ rozum a vůli nahrazují.

Z tohoto pohledu lze také lépe pochopit, co je myšleno v § 15 o. z., který stanoví, že *svěprávnost je „způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem“* (právně jednat). *Vlastní právní jednání* nemůže znamenat nic jiného než přičitatelnost vlastního rozumu a vůle. Proto také osoba nejčastěji nabývá svéprávnosti dosažením zletilosti (§ 30 o. z.). Zletilost spočívající v dosažení 18. roku věku je totiž obvykle okamžikem, kdy člověk dosáhne dostatečné rozumové i volní vyspělosti, jež mu umožňuje samostatně jednat. Jeho rozum a vůle jsou tedy přičítány přímo jemu jako svéprávné osobě. Tím lze také vysvětlit, proč je osoba „svěprávná“.

Jestliže však v právním řádu existují osoby, které nemají vlastní rozum a vůli, je nutné těmto osobám přičítat rozum a vůli jiných lidí. Tato alternativa nastává v situacích, kdy není splněn faktický předpoklad pro vlastní právní jednání osoby, neboť její rozum a vůle se ještě nevyvinuly (dětí), nebo se nikdy nevyvinuly, nebo se sice vyvinuly, ale zase se ztratily (lidé s těžkou duševní poruchou). Institut zákonného zástupce nebo opatrovníka tak není ničím jiným než vymezením přičitatelnosti rozumu a vůle osobě, která rozum a vůli sama nemá. Z toho také plyne, že nesyvéprávná osoba není sama způsobilá stanovit, sledovat a ochránit své zájmy. To ovšem neznamená, že by nesyvéprávná osoba žádné vlastní zájmy neměla. Právě proto, že její zájmy – i když je nesyvéprávná – právní řád uznává, poskytuje jí zákonného zástupce či opatrovníka, který má její zájmy chránit.

Z toho také plyne, že člověk může sledovat jako fyzická osoba své vlastní zájmy a zároveň může též jako zástupce jiné osoby sledovat cizí zájmy. *Není však zastoupení jako zastoupení*.³ V případě, že jde o zastoupení smluvní, zástupce není oprávněn stanovovat, co jsou a nejsou zájmy zastoupeného, a koná tak podle pokynů osoby, kterou zastupuje. V případě zákonného zástupce je tomu ale jinak. Vůle ani rozum zastoupeného nejsou přítomny. Titulem k zastupování proto také není plná moc, nýbrž vnitrostátní právní řád – zákon. S tím také souvisí rozdíl, na který upozornila Novotná Krtoušová a sice, že *„svěprávný zastoupený má možnost volby, zda bude nebo nebude mít smluvního zástupce*.

³ K tomu srovnej: JURAŠ, M. Zastoupení právnické osoby v civilním právu – aktuální problémy. *Právní rozhledy*. 2014, č. 12, s. 428.

*Naopak nesvéprávný zastoupený zákonného zástupce mít musí, protože nemá-li jej, není schopen právně relevantně tvořit vůli a projevovat ji navenek.*⁴

Specifické postavení zákonného zástupce spočívá v tom, že je oprávněn posoudit a stanovit, co je a co naopak není v zájmu zastoupeného, a podle toho také jeho jménem právně jednat. Míra, v jaké však může zákonný zástupce stanovovat zájmy zastoupeného, není v případě všech podob zákonného zastoupení stejná. Pravděpodobně nejširší možnost volné úvahy má rodič, jako zákonný zástupce svého dítěte. Ten je totiž oprávněn ze svého subjektivního pohledu posoudit, co je v nejlepším zájmu dítěte (i když to objektivně může být i jinak). Za předpokladu, že budeme statutární orgán právnické osoby považovat za jejího zákonného zástupce, bude mít člověk jednající jako orgán podstatně omezenější prostor volné úvahy stanovit, co je a co není v zájmu právnické osoby. Může být omezen přímo zákonem,⁵ stanovami či usnesením valné hromady. Ve všech případech zákonných zástupců však platí, že k projevu zájmu zastoupeného jsou vždy nezbytně nutné vůle a rozum zástupce, který svým vlastním rozumem a vůlí zájem zastoupeného v rámci stanovených limitů konkretizuje. Konkretizace zájmu v individuálním případě totiž není možná jinak než rozumem zástupce a z toho též plyne, že se zástupce vždy musí v té či oné míře podílet na stanovení zájmu zastoupeného.

Z toho také plyne závěr, který je logický, ale není často vyslovován zcela otevřeně. Jestliže se člověku jako fyzické osobě nepřičítá jeho vlastní rozum a vůle, potom to musí znamenat, že o něm fakticky rozhodují jiní lidé. Tito lidé, tj. zákonní zástupci či opatrovníci, nad tímto člověkem fakticky vykonávají moc a rozhodují o tom, co smí a nesmí. Přestože je člověk nadále považován za fyzickou osobou s právní osobností, jeho právní postavení se z tohoto úhlu pohledu podobá osobě cizího práva – *alieni iuris*. Jakkoli je tedy nesvéprávná osoba osobou, nemůže nabývat jiná práva než ta, která jí dovolí nabýt její zákonný zástupce či opatrovník. Nesvéprávná osoba je tak i v současnosti vlastně podřízena moci cizí osoby, i když ji dnes už nenazýváme *dominica potestas*.⁶

2. Může být právnická osoba svéprávná?

Odpověď na otázku, zda právnická osoba může či nemůže být svéprávná, je ve skutečnosti odpovědí na otázku, zdali je právnická osoba způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Jestliže vlastní právní jednání předpokládá vlastní rozum a vůli, potom je třeba zodpovědět otázku, *zdali právnická osoba má vlastní rozum a vůli*. Na rozdíl od fyzické osoby, kde lze tuto otázku odpovědět na základě empirického pozorování člověka,⁷

⁴ NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 591.

⁵ Např. v britském § 172 *Companies Act 2006* je zájem korporace dokonce kodifikován jako prospěch akcionářů jako celku, přičemž statutární orgán má zohlednit (zejména):

„a) *pravděpodobné důsledky rozhodnutí v dlouhodobém hledisku,*

b) *zájmy zaměstnanců obchodní společnosti,*

c) *potřebu pěstovat obchodní vztahy obchodní společnosti s jejími dodavateli, zákazníky a dalšími,*

d) *dopad činnosti obchodní společnosti na komunitu a životní prostředí,*

e) *potřebnost udržovat reputaci obchodní společnosti pro vysoké standardy obchodního chování,*

f) *potřebu jednat spravedlivě ve vztahu k akcionářům obchodní společnosti.“*

⁶ Panská moc byla zřejmě primárním projevem vlastnictví – byla všeobecnou, neomezenou mocí nad věcí. Pokud moc nad věcí nebyla všeobecná, pak pro ochranu ostatních zájmů musela být moc nad věcí omezena, kupříkladu jako u věcných práv k věci cizí principem jejich výkonu *civiliter modo*. Viz kupříkladu ŠEJDL, J. Několik odrazů „umění dobrého a spravedlivého“ na nauku služebnosti. In: *Umenie a právo, zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava, 2016, s. 193 a 194.

⁷ Pozorováním člověka lze poznat, zda vědomě jedná, nebo zda je nepřičetný. Pokud by to nebylo možné poznat, nebylo by ani možné na základě znaleckých posudků konstatovat, že je někdo přičetný, anebo naopak nepřičetný.

u právnické osoby takový postup možný není.⁸ Jednáním právnické osoby může být jen to, co za jednání právnické osoby považuje právní předpis – zákon.

Ke zjištění toho, zdali právnická osoba je či není svéprávná, je tak třeba vycházet z platného práva. Odpověď platného práva na tuto otázku se však může lišit, a to diametrálně. To lze demonstrovat na právní úpravě právního jednání právnických osob před a po reko-difikaci soukromého práva v roce 2014.

Český občanský zákoník z roku 1964 v § 20 odst. 1 stanovil, že: „*Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány).*“ V souladu s tím byla i druhá věta § 13 odst. 1 obchodního zákoníku z roku 1991, podle které „*právnická osoba jedná statutárním orgánem nebo za ni jedná zástupce*“. Význam těchto dvou normativních vět spočíval v tom, že právnická osoba je způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, které jejím jménem navenek projevují její statutární orgány, právě proto, že jsou to orgány, a nikoliv její zástupci. Proto také například první věta § 191 odst. 1 obchodního zákoníku z roku 1991 zněla: „*Představenstvo je statutárním orgánem, jenž řídí činnost společnosti a jedná jejím jménem.*“

Zcela jiná situace však nastala za účinnosti občanského zákoníku v roce 2014. Podle § 20 odst. 1 o. z. je „*právnická osoba organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou.*“ Dané ustanovení sice stanoví, že právnická osoba má právní osobnost, tj. způsobilost mít práva a povinnosti, na rozdíl od člověka se však již nijak nezmiňuje o svéprávnosti. Skutečnost, že právnická osoba svéprávná není, neplyne jen z toho, že v § 20 o. z. jí svéprávnost není přiznána, nýbrž zejména z § 151 odst. 1 o. z. podle kterého: „*zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.*“ Nemá-li právnická osoba vůli, nemůže být ani svéprávná, tedy samostatně právně jednat.⁹ Proto je také právnická osoba v novém občanském zákoníku konstruována tak, že sama nejedná, nýbrž že podle § 164 o. z. za ni jedná člen statutárního orgánu jako její *zástupce*.¹⁰

Lze tedy usuzovat, že pokud v platném právu nacházíme formulace, jako právnická osoba jedná svými orgány, potom to napovídá tomu, že právnická osoba je způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Naopak, pokud v právním řádu nalézáme formulace,

⁸ K tomu viz Krecht: „*Právnické osoby ani jejich orgány nejsou jako takové přístupny smyslovému poznání. Nelze je tedy spatřit či jinak pomoci smyslů zaregistrovat, takže zůstávají ve svém celku jen předmětem našich představ. Smyslově poznatelné jsou jen jejich prvky, pokud jsou hmotné povahy, tedy lidé, kteří v nich pracují, budovy, v nichž působí, apod. Nad těmito prvky si pak vytváříme představu subjektů schopných se chovat obdobně jako osoby fyzické.*“ (KRECHT, J. K povaze orgánů právnických osob. *Právní rozhledy*. 2013, č. 12, s. 446).

⁹ Z formulace zákona „nahrazují její vůli“ dovozuje Radek Ruban, že právnická osoba žádnou vůli nemá, a proto není ani co nahradit, když uvedl: „*Za těchto okolností (při respektování východisek fikční teorie) nezbyvá než konstatovat, že vůle právnické osoby ani reálné (tj. v rovině faktické), ani pro právo (tj. v rovině normativní) neexistuje. [...] Podbízí se připustit, že neexistující vůle právnické osoby může být nahrazena existující vůlí členů jejich orgánů, tedy že nic lze nahradit něčím. Toto řešení je však až příliš zkratkovité, resp. logicky chybné, neboť z významu slovesa nahradit vyplývá, že nic být něčím nahrazeno za žádných okolností nemůže. Položím-li například na prázdný stůl vázu, není možné tvrdit, že jsem vázou nahradil nic, neboť jsem jí nahradil vzduch, který v prostoru nad stolem ulpíval.*“ (RUBAN, R. K právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, č. 3, s. 394).

Tento výklad nesdílím. Domnívám se, že formulaci „nahrazují její vůli“ je třeba vyložit tak, že se tím myslí nahrazení její „*vlastní vůle*“, která by snad mohla existovat nezávisle na vůli osob, které ji navenek projevují. Po mém soudu z § 151 odst. 1 o. z. neplyne, že by právnická osoba neměla vůli „žádnou“, nýbrž nemá vůli „vlastní“. Z toho důvodu je jí také přičítán „*cizí a rozumu a vůle*“. K tomu viz další část tohoto článku *Rozum a vůle právnické osoby*.

¹⁰ § 164 o. z. stanoví, že „*člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech*“.

jako vůli právnické osoby nahrazují její statutární orgány, potom z toho lze spíše vyvodit, že právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Domnívám se, že platné právo samo o sobě – a to ať už se jedná o naše, či zahraniční¹¹ – ani jeho teleologický výklad, nedokážou odpovědět na otázku, proč je jednou právnická osoba považována za způsobilou k právnímu jednání a podruhé zase nezpůsobilou, tj. proč je jednou svéprávná a podruhé nesvéprávná. Mám za to, že uspokojivou odpověď na tyto otázky totiž nelze hledat v platném právu, nýbrž v teoretickém vysvětlení toho, co vlastně právnická osoba je, a tedy také, jakým způsobem jedná. K odpovědi na otázku, zdali právnická osoba má či nemá být svéprávná, je nutné zabývat se teoriemi právnických osob, zejména tzv. teorií fikce a teorií organickou.

2.1 Co plyne z teorií právnických osob k otázce svéprávnosti

Teorii fikce lze považovat za nejstarší teorii právnických osob, která je bezprostředně spojena i se samotným pojmem právnické osoby. Jejím autorem je Friedrich Carl von Savigny, který v roce 1840 publikoval své věhlasné dílo *System současného římského práva* (II. díl). V něm nejen položil základy teorie fikce, ale také vytvořil moderní pojetí právnické osoby jako pojmu, se kterým pracujeme dodnes. Již Savigny vycházel z toho, že původní pojem osoby nebo právního subjektu musí spadat v jedno s pojmem člověka, když si položil otázku:¹² „Kdo může být nositelem nebo subjektem právního vztahu? Tato otázka se týká potenciálního ‚mětí‘ práva nebo právní způsobilosti [...]. Proto musí původní pojem osoby nebo právního subjektu spadat v jedno s pojmem člověka a tato původní identita obou pojmů může být vyjádřena následující formulí: každý (jednotlivý) člověk a pouze (jednotlivý) člověk je právně způsobilý.“¹³ Zároveň však také tvrdil, že právní subjektivita může být rozšířena na umělé jako pouhé fikce přijímané subjekty.¹⁴ „Takový subjekt nazýváme právnickou osobou, tj. osobou, která byla vytvořena pouze za právními účely (angenommen).“¹⁵

Savigny přitom zdůrazňuje, že se umělá způsobilost právnických osob může vztahovat pouze na soukromoprávní poměry. Z toho pak plyne výlučný majetkoprávní charakter právnických osob. Právnické osoby totiž na rozdíl od osob přirozených nemohou své cíle sledovat jinak než v rámci majetkoprávních vztahů. Proto také Savigny vymezuje právnickou osobu jako „uměle vytvořený (přijímaný – *angenommenes*) majetkoprávně způsobilý subjekt“.¹⁶ To je také důvodem, proč Savigny užívá pojmu právnická osoba. Chce tím vyjádřit, že tato osoba existuje pouze za „právnickým“ (rozuměj: soukromoprávním) účelem. Z toho důvodu Savigny také odmítl pojem osoby morální, který byl do té doby používán namísto pojmu „právnická osoba“ a můžeme se s ním setkat jako se zákonným termínem i ve všeobecném občanském zákoníku z roku 1811.¹⁷

¹¹ K tomu srovnej: DEÁK, M. Projev vůle kapitálové obchodnej společnosti vo vybraných zahraničných právnych úpravách. *Právník*. 2013, roč. 152, č. 3, s. 323 an.

¹² SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II). Berlin, 1840, s. 2.

¹³ „Hier ist also die Frage zu beantworten: Wer kann Träger oder Subjects einen Rechtsverhältnisses seyn? Diese Frage betrifft das mögliche Haben der Rechte, oder die Rechtsfähigkeit [...]. Darum muß der ursprüngliche Begriff der Person oder des Rechtssubjects zusammenfallen mit dem Begriff des Menschen, und diese ursprüngliche Identität beider Begriffe läßt sich in folgender Formel ausdrücken: Jeder einzelne Mensch, und nur der einzelne Mensch, ist rechtsfähig.“

¹⁴ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II), s. 236.

¹⁵ *Ibidem*, s. 236.

¹⁶ *Ibidem*, s. 240.

¹⁷ K tomu srovnej BERAN, K. Proč byla morální osoba nahrazena osobou právnickou? (Přirozenoprávní kořeny pojmu „morální osoby“). *Právník*. 2012, roč. 151, č. 2, s. 113 an.

Majetkoprávní způsobilost právnických osob je také klíčem k vysvětlení teorie fikce. Nabytí majetkového práva totiž většinou předpokládá právní jednání. „*Sama jednání však předpokládají myslící a chtějící bytost, jednotlivého člověka, což právnické osoby jako pouhé fikce nejsou, a proto zde vzniká vnitřní rozpor majetkově způsobilého subjektu, který však nemůže splnit podmínky k jeho nabytí.*“¹⁸ Všude tam, kde se tento rozpor nachází (tj. např. i u nesvéprávných osob), musí být vyřešen pomocí umělého institutu – zastoupení. Teorie fikce tak podle Savignyho není založena na tom, že by právnická osoba měla „fiktivní vůli“, nýbrž na tom, že *jednání přirozených osob (a tedy jejich vůle) se považuje za jednání právnické osoby.*¹⁹ Proto také právnická osoba podle Savignyho vůli nemá, a je jí tak třeba nejspíše přirovnat k nesvéprávnému a jejího zástupce k opatrovníkovi.

Úplně jinak však na právnickou osobu nahlíží tzv. *teorie organická* (tj. teorie reálné svazové osobnosti), jejímž nejvýznamnějším reprezentantem je Otto von Gierke (1841–1921). Ten se otázkou subjektivity právnické osoby zabýval zejména v jeho proslavených spisech *Das Deutsche Genossenschaftsrecht*²⁰ a *Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung* z roku 1887,²¹ avšak nejen v nich.²² Gierke vycházel z předpokladu, že „*svazová osoba*“ jako taková existuje ještě předtím, než ji právo uzná, když tvrdil: „*A všude tam, kde se ukáže svazová osoba, vyvstává pro právní vědu úloha právními normami uchopit, uspořádat a rozvíjet vnitřní a vnější svazový život jako výraz tělesně duchovní životní jednotky společenského organismu.*“²³ Zjednodušeně řečeno z toho plyne, že má právo „co uznat“. Proto také hovoří Gierke o tzv. „*duchovnímu organismu*“, který se projevuje tím, že má vlastní samostatnou vůli, kterou je způsobilý projevovat navenek. S tím souvisí i důležitý rozdíl mezi organickou teorií a teorií fikce, který se týká úlohy zákona ve vztahu ke stanovení toho, co se bude považovat za právnickou osobu. Savigny vychází z toho, že přiznat právní osobnost fiktivnímu útvaru může pouze zákon. Důvod pro to podle Savignyho souvisí s právní jistotou. „*Nárok každého člověka na právní subjektivitu je patrný již z jeho tělesného zjevu, který má každý stále při sobě. Právě vzhledem k tomuto fyzickému zjevu ví každý další, že má respektovat práva ostatních a každý soudce, že má tato práva chránit [...]. Jestliže je přirozená subjektivita jednotlivého člověka přenesená pomocí fikce na ideální subjekt, potom zcela chybí přirozené ověření; pouze vůle nejvyšší moci ho může nahradit tím, že vytváří umělé právní subjekty, a pokud bychom chtěli tu samou moc přenechat soukromé moci (privat Willkür), potom musí nevyhnutelně vzniknout nejvyšší možná míra nejistoty v právních vztazích, odhlédnuto od velkého zneužití, které by bylo možné nepoctivou vůlí.*“²⁴ Naopak, z organické teorie plyne, že právo uznává „něco“, co již „žije“ a má svoji samostatnou vlastní vůli, kterou je taktéž způsobilý projevovat navenek. Právě v tom spočívá onen prepozitivní substrát právnické osoby, který právo uznává a přiznává mu právní osobnost. S tím souvisí i to, že organická teorie za způsobilého nositele rozumu a vůle nepovažuje pouze člověka jako izolovaného jednotlivce, nýbrž i sdružení osob – společenstvo.

Častý důvod nedorozumění spočívá v tom, že je organická teorie chápána jako teorie, která vychází z „reálné“ existence právnické osoby. Problém však spočívá v tom, že tato

¹⁸ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II), s. 282.

¹⁹ K tomu viz Savigny: „*Její reálné bytí (tj. právnické osoby pozn. K. B.) se vztahuje na zástupnou vůli určitých jednotlivých lidí, která je jí přičítána v důsledku fikce jako její vůle vlastní [...].*“ – SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II), s. 312.

²⁰ GIERKE, O. *Das Deutsche Genossenschaftsrecht*. Berlin, sv. I/1868, sv. II/1873, sv. III/1881.

²¹ GIERKE, O. *Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*. Berlin, 1887.

²² GIERKE, O. *Deutsches Privatrecht*. Leipzig, 1895. GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*. Berlin, 1902.

²³ GIERKE, O. *Das Wesen der Menschlichen Verbände*, s. 27.

²⁴ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II), s. 277–278.

„organická realita právnické osoby“ není smyslově poznatelná. Jakkoliv je tedy organická teorie označována jako teorie reality, musí mít vždy poněkud mystický nádech. I když vychází z úvahy, že právnická osoba je obdobně jako člověk organismem, rozdíl spočívá v tom, že se nejedná o organismus biologický, nýbrž organismus duchovní. Tento duchovní organismus však nikdy nemůže být přímo smyslově poznatelný. Smyslově poznatelné mohou být pouze některé jeho projevy, které jsou bez toho, že bychom je přičítali právě onomu duchovnímu organismu, samy o sobě nevysvětlitelné. Konkrétně se jedná o projevy lidí jakožto „orgánů“ právnické osoby. Konstrukce právního jednání právnické osoby založená na *organické teorii* znamená, že právnická osoba je organismem, jehož některé orgány její „rozum a vůli“ tvoří a jiné zase projevují. Člověk, který jedná jako orgán právnické osoby, ve chvíli, kdy jedná jako orgán, vlastně není sám o sobě žádnou osobou, je jen jakýmsi médiem, jehož prostřednictvím vyšší duchovní organismus – právnická osoba – projevuje svoji vůli. Už tento popis sám o sobě zní mysticky. Naopak, podle *teorie fikce* lze zjednodušeně řečeno konstatovat, že právnická osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, neboť sama o sobě neexistuje, a tedy ani nemá vlastní rozum a vůli. Fikce právnické osoby tak spočívá právě v tom, že se za vůli právnické osoby považuje rozum a vůle člověka, který za tuto právnickou osobu jedná. Tzv. fiktivní teorie právnických osob je tak ve skutečnosti nejbližší realitě poznatelné lidskými smysly. Za právní jednání právnické osoby totiž považuje jednání reálného člověka a přitom k tomu dodává, že toto jednání lze považovat za jednání právnické osoby pouze na základě fikce, neboť se stále jedná jen o jednání tohoto určitého konkrétního člověka.

Z popisu těchto teorií se může zdát, že odpověď na otázku, k jaké teorii se zákonodárce přikloní, je zcela arbitrární a záleží pouze na něm, zda zvolí teorii organickou či teorii reality. K čemu jsou tedy teorie právnických osob vlastně vůbec dobré? Mohlo by se zdát, že k ničemu. Vždyť je přece vždy jen otázka politického rozhodnutí zákonodárce, k jaké teorii sáhne a jakou použije. Proč se tedy v souvislosti s konstrukcí právnických osob používají teorie právnických osob jako argument?²⁵ Proč se prostě a jednoduše neřekne, že i řešení otázek souvisejících s konstrukcí právnických osob a jejím jednáním je navýsost politickou otázkou, která může být rozhodnuta tak i onak.²⁶ Domnívám se, že důvody jsou hned několiké.

Teoretický pojem či konstrukce právnické osoby totiž obvykle nebývají považovány jen za otázky politické, nýbrž otázky navýsost odborné. Proto je přirozené, že v okamžiku, kdy zákonodárce sahá k určité konstrukci právnických osob, zaštiťuje se teorií, která jeho politické rozhodnutí odborně ospravedlňuje. Obvykle se má totiž za to, že teorie právnických osob jsou pro svůj odborný charakter apolitické a jejich aplikace tak vlastně znamená jen snahu o to, aby právní řád byl funkční. Fungující a bezrozporný právní řád pak představuje další důvod, k čemu jsou teorie právnických osob dobré. Totiž v okamžiku, kdy se zákonodárce v rámci celého právního řádu konzistentně přidržuje jedné teorie

²⁵ K tomu v české doktríně zejména srovnej: HURDÍK, J. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. HURDÍK, J. Právnické osoby – realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, č. 3, s. 125 an. Ze zahraniční literatury pak např. FLUME, W. *Algemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts* (díl I, 2. část: *Die juristische Person*). Berlin – Heidelberg, 1983; DIESELHORST, M. Zur Theorie der juristischen Person bei Carl Friedrich von Savigny. *Quaderni Fiorentini*. 1982/83, č. 11/12, s. 319 an.; ZITELMANN, E. *Begriff und Wesen der sogenannten juristischen Personen*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1873.

²⁶ Právě politickou otázkou, kterou nelze odpovědět pouze na základě právně analytického přístupu, je nepochybně i otázka rozsahu právních osobností, která je či bude právnickým osobám přiznána, tj. např. to, zdali mohou právnickým osobám – obchodním korporacím – náležet práva v oblasti svobody vyznání a výkonu náboženských práv. K tomu viz: KRÍŽ, J. Nejen korporacní struny rozsudku Hobby Lobby. *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 1, s. 10. K ochraně osobnostních práv právnické osoby srovnej: PILÍK, V. Pojetí a úprava ochrany právní osobnosti právnických osob v občanském právu. *Právní rozhledy*. 2016, č. 13–14, s. 457.

právnických osob, mnohem snáze dosáhne toho, že práva a povinnosti, která v konečném důsledku mohou tak jako tak dopadnout vždy a jen na konkrétní lidi, nejsou vzájemně rozporné.²⁷

Položme si však otázku, jak je možné, že neexistují dvě, ale značné množství vědeckých teorií, které dospívají ke zcela rozdílným výsledkům. Jak je možné, že právnická osoba z jednoho pohledu vůli má a z jiného vůli zase nemá. Nelze se nevyhnout otázce, zdali jak organická, tak i teorie fikce jsou skutečně vědeckými teoriemi, anebo vlastně jen slouží jako právně politický argument, přičemž svůj politický charakter maskují zdáním vědecké teorie.

Domnívám se, že obě uvedené teorie v jistém smyslu politický charakter skutečně mají. To platí jak o teorii fikce, tak o teorii organické. Kontextem, v jakém Savigny teorii fikce vytvořil, byla pruská absolutní monarchie, kdy panovník moudře vládl ve prospěch svých poddaných. S tím souvisí i teorie fikce, která tuto absolutní moc suveréna podporuje a umožňuje mu, aby libovolně podle svého uvážení právnické osoby zřizoval nebo naopak rušil. Organická teorie v tomto smyslu představuje antitezi k teorii fikce. Vychází naopak z toho, že zákonodárce nemůže zcela libovolně vytvářet něco, co nemá prepozitivní základy, a naopak zejména nemůže odpírat právní osobnost útvarům, které s ohledem na svoji reálnou sociální existenci právní uznání vyžadují, respektive zasluhují. Usuzují, že spor o teorie právnických osob, který probíhal v německé literatuře po celé 19. století, byl ve skutečnosti sporem o to, co je důvodem pro právní uznání právnické osoby. S největším možným zjednodušením lze říci, že teorie fikce svědčí ve své nejvyhraněnější podobě koncesnímu principu s neomezenou diskrecí suveréna, zatímco teorie organická svědčí pro „přirozenoprávní“ nárok na uznání právní existence útvaru, který vykazuje znaky právnické osoby.²⁸ Právě tím, jak se právnické osoby postupem času etablovaly v právním řádu a staly se jeho pevnou součástí, do značné míry odpadl i problém uznání právnické osoby. Schmidt v této souvislosti mluví o „*technizaci pojmu právnické osoby*“ a tvrdí, že „*[v] současné době už totiž není nezbytné, aby právníci ve své každodenní práci stále znovu reflektovali problémy, jež se za touto právní figurou skrývají. Právnická osoba se stala běžně užívanou kategorií. Stížnosti na pojmové ochuzení právnické osoby však nejsou legitimní. Jedná se zde o technické dozrání právní figury. Kdysi složitá akademická diskuse dosáhla svého cíle, čímž se vyčerpala.*“²⁹

Po mém soudu se však diskuse na téma právnické osoby nevyčerpala. Problém se jen přesunul na poněkud nižší úroveň, úroveň řešení konkrétních právních otázek, které s konstrukcí právnické osoby souvisejí. To lze demonstrovat na současných nejasnostech ohledně svéprávnosti či nesvéprávnosti právnické osoby.³⁰

Položme si proto otázku, jaký praktický význam může mít jak organická teorie, tak teorie fikce z hlediska právního jednání právnických osob? Domnívám se, že praktický rozdíl mezi jednáním orgánu právnické osoby, který na základě organické teorie přímo projevuje

²⁷ Tím mám např. na mysli rozpor v právním řádu, který existoval v nahlížení na právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob a z hlediska soukromoprávní úpravy právnických osob. Domnívám se, že právě z těchto důvodů došlo k novelizaci zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, která v § 8 odst. 1 vypustila jednání „jménem právnické osoby“.

²⁸ K tomu srovnej: MUMMENHOFF, W. *Gründungssysteme und Rechtsfähigkeit*. Köln, 1979.

²⁹ SCHMIDT, K. Die Juristische Person (§ 8 II). In: *Gesellschaftsrecht*. 4. Auflage. Köln: C. Heymann, 2002, s. 187.

³⁰ ČECH, P. Ke svéprávnosti právnické osoby a postavení člena statutárního orgánu při jednání za ni (nejen) v situaci zájmového střetu. *Právní rozhledy*. 2016, č. 23–24, s. 835. NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588 an.

její rozum a vůli a jednání zástupce právnické osoby, spočívá v rozdílných právních následcích *příímého jednání právnické osoby svým orgánem, a zastoupením právnické osoby*.³¹ Zjednodušeně lze říci, že orgán, který jedná jménem právnické osoby, má v zásadě neomezené jednatelské oprávnění a právnickou osobu tak zavazuje jednání tohoto orgánu bez ohledu na skutečnost, zda orgán překročil omezení daná vnitřními předpisy dotyčné osoby. Právě tím se liší od pouhého zástupce, který pokud překročí meze, ke kterým je oprávněn na základě titulu k zastoupení (typicky plné moci), potom nejedná jménem zastoupeného, nýbrž jménem svým a nese také veškerou odpovědnost z toho plynoucí.³² Domnívám se, že poněkud metafyzický spor o to, zdali právnická osoba má či nemá vlastní rozum a vůli, je ve skutečnosti sporem o to, v jakém rozsahu lze přičítat rozum a vůli lidí, kteří projevují „za“ či „jménem právnické osoby“, její rozum a vůli a jaké důsledky má překročení či zneužití jejich jednatelského oprávnění. Jak organická teorie, tak teorie fikce slouží jako argument, proč je to či ono řešení správné. Proto se domnívám, že pokud chceme přistoupit k teoretickému vysvětlení právního jednání právnických osob skutečně vědecky a nepředpojatě, potom je třeba položit si především otázku, co znamená a jakým způsobem se tvoří a projevují rozum a vůle právnické osoby.

2.2 Co je to rozum a vůle právnické osoby?

Pokud považujeme právnickou osobu v souladu s organickou teorií za jakousi analogii člověka, potom musíme nalézt analogii rozumu, který není individuální, tedy je kolektivní a stejně tak analogii vůle, která opět není individuální, nýbrž kolektivní.³³ Položme si však otázku, *jakým způsobem se tvoří a projevuje kolektivní rozum a jakým způsobem se tvoří a projevuje kolektivní vůle*. Domnívám se, že jak kolektivní vůle, tak kolektivní rozum může být vytvořen pouze na základě rozumu a vůle konkrétních individuí, která tento rozum a vůli tvoří. Kolektivní rozum a vůli³⁴ totiž nemůže mít (a ani nemá) bezduché lidské stádo, nýbrž pouze a jen organizované lidské společenství. Organizovanost společenství se projevuje především v tom, že v něm existují procesy, které umožňují vznik kolektivní vůle (typicky hlasováním, které však není ničím jiným než zjišťováním otázky, jaký zájem hodlá sledovat většina společenství bez boje a vzájemné fyzické likvidace odpůrců) a projev této vůle navenek, který je prakticky opět možný pouze prostřednictvím konkrétního, doslova „vyvoleného jedince“, člověka. V okamžiku, kdy tento člověk jedná jako orgán, neprojevuje svůj vlastní rozum a vůli, nýbrž rozum a vůli společenství, které ho k takovému projevu navenek zmocnilo. V praktické rovině to musí znamenat, že tento člověk nesleduje své vlastní zájmy, nýbrž cizí zájmy, které byly stanoveny oním kolektivním rozumem.

³¹ K tomu srovnej: FRINTA, O. *Právnické osoby*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008, s. 76, 111.

³² Proto nelze po mém soudu považovat za pouhou náhodu, že reprezentanti právnických osob nejsou označováni jako její statutární zástupci, nýbrž jako její statutární orgány. Postavení orgánu právnické osoby, bude mít oproti běžnému smluvnímu zástupci, jenž je vybaven (pouhou) plnou mocí vždy specifické postavení. K tomu srov. § 163, 164, 166/2, 430, 431 o. z.

³³ Jsem si vědom, že úvaha o kolektivním rozumu a kolektivní vůli je v jistém smyslu zjednodušená, neboť substrátem právnické osoby vůbec nemusí být kolektiv osob. To se, alespoň v českém právu, týká jak tzv. jednočlenných korporací, tak i právnických osob s majetkovým substrátem – nadací. Domnívám se však, že i v těchto případech musí být možné rozlišit „zvláštní“ zájem právnické osoby, který nemůže být zcela totožný se zájmy orgánů, které projevují rozum a vůli právnické osoby navenek. Rozdíl mezi kolektivní vůlí korporace a „zvláštní“ vůlí nadace spočívá v tom, že kolektivní vůle, které právnická osoba sleduje, vždy znovu a znovu aktualizuje na základě kolektivního rozhodnutí, zatímco zájmy, které sleduje nadace, jsou konkretizovány rozumem a vůlí osob, které jsou k takovému jednání oprávněny.

³⁴ K tomu srovnej např.: PELIKÁN, R. *Právní subjektivita*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 95, 96, FREY, Ch. *Die Vertretung verselbständigter Rechtsträger in europäischen Ländern. Teil VI. Frankreich*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 363, nebo KORNHAUSER, L. – SAGER, L. Unpacking the Court. *The Yale Law Journal*. 1986, roč. 96, č. 1, s. 82–117.

Pokud však vezmeme organickou teorii zcela vážně, potom to musí znamenat, že každému člověku, který je orgánem právnické osoby, musí právo předepisovat *povinnou schizofrenii*. „Já“ (ego) takového člověka se podle práva musí rozštěpit, neboť v okamžiku kdy jedná jako orgán právnické osoby, nepoužívá „vlastní rozum a vůli“, nýbrž je pouhým médiem, jehož prostřednictvím jsou projevovány rozum a vůle právnické osoby. Ono druhé já člověka jako orgánu právnické osoby se projevuje v *odlišných zájmech právnické osoby*, které mohou být, respektive jsou velmi odlišné od zájmů, které může člověk sledovat jako fyzická osoba. Tuto schizofrenii lze poněkud méně sugestivně popsat v pojmech právní teorie jako *povinnost loajality* vůči zájmům právnické osoby. Ta musí znamenat, že člověk v pozici orgánu právnické osoby prostě nesmí sledovat přirozené egoistické zájmy sebe sama jakožto člověka – fyzické osoby – a naopak musí upřednostnit zájmy osoby, jejímž jménem nebo za kterou jedná. Z tohoto „právně-psychologického“ hlediska můžeme o vlastním rozumu a vůli právnické osoby uvažovat pouze v případě, že rozum a vůle člověka, který jedná jménem právnické osoby, nepovažujeme zároveň za totožný rozum a vůli, které přičítáme člověku jako fyzické osobě. Pouze vycházíme-li z onoho druhého já člověka (*alter ega*), které se projevuje jako rozum a vůle právnické osoby, lze připustit, že existuje cosi jako „vlastní právní jednání právnické osoby“.

Problém tohoto způsobu nahlížení spočívá v tom, že žádný člověk jen proto, že je zároveň též orgánem právnické osoby, neztrácí svoji vlastní právní osobnost a je i nadále fyzickou osobou. Rozum a vůle, kterými disponuje pouze člověk, se totiž jen v různých situacích přičítají různým osobám a podle toho také tyto osoby mohou jednat. Skutečnost, že se totožný rozum a vůle přičítají různým osobám, je také příčinou toho, že mezi těmito „osobami“, které jsou však ovládány jedním rozumem a jednou vůlí, může docházet ke kolizím jejich zájmů. Realita právního života ostatně dokazuje, že mezi fyzickou osobou, která jedná jako orgán právnické osoby, a touto právnickou osobou mohou vznikat, a také velmi často vznikají, *konflikty zájmů*.³⁵ Pokud by organická teorie fungovala tak, jak má, ke konfliktu zájmů by nikdy nemohlo dojít, neboť orgány jednající jménem právnické osoby, by nikdy nemohly sledovat jiné zájmy než zájmy osoby právnické, a naopak by nikdy nemohly sledovat ty svoje. Je sice zřejmě pravdou, že povinnost loajality členové orgánů více či méně dodržují, nečiní tak ale proto, že by je k tomu vedla právem naoktrojovaná schizofrenie, nýbrž proto, že tak plní svoje právní povinnosti, a tedy musí, a zároveň také proto, že je to pro ně výhodné. Být loajální se totiž může vyplácet, a naopak, neloajalita bývá trestána.

Jestliže totiž uvažujeme o právním jednání osoby, ať už fyzické, či právnické, není vůbec na místě analyzovat psychologii člověka, který jedná jako orgán právnické osoby. Otázka totiž nezní, zdali člověk, který jedná jako orgán právnické osoby, má dvojí rozum a vůli, nýbrž *co znamená vlastní a cizí rozum a vůle osoby*, nikoliv člověka. Odpověď se zdá být až směšně jednoduchá: „vlastní“ rozum a vůle, je ten, který nepochází současně od jiné osoby (proto je také vlastní). Taková situace však může prakticky nastat pouze u fyzické osoby, a ještě k tomu ne vždy.³⁶ Pokud však jde o „cizí“ rozum a vůli, potom to

³⁵ K otázce následků konfliktu zájmů DĚDIČ, J. Úprava konfliktů zájmů v zákoně o obchodních korporacích ve vazbě na nový občanský zákoník. *Právní rozhledy*. 2014, č. 15–16, s. 524; LASÁK, J. In: LASÁK, J. – POKORNÁ, J. – ČÁP, Z. – DOLEŽIL, T. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář. Díl. I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 458; HAVEL, B. Konflikt zájmů při správě obchodních korporací (vztah § 437 odst. 2 ObčZ a § 54 a násl. ZOK). *Právní rozhledy*. 2015, č. 8, s. 272; NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. Následky konfliktu zájmů člena statutárního orgánu právnické osoby jako zástupce a právnické osoby jako zastoupeného. *Právní rozhledy*. 2016, č. 17, s. 588 an.

³⁶ K tomu viz Kelsen: „*The relation between a so-called physical (natural) person and the human being with whom the former is*

znamená, že zde musí existovat ještě další osoba, jejíž rozum a vůle se přičítají nejen této osobě, ale i jiné osobě a v tomto smyslu se jedná o „cizí“ rozum a vůli. „Cizí rozum a vůle“ tedy v právně analytickém smyslu znamená přičitatelnost rozumu a vůle, které jsou primárně jako rozum a vůle vlastní vždy zároveň přičítány někde jinde.

Příkladem takového různého přičítání může být člověk, který je fyzickou osobou, rodičem, a tedy i zákonným zástupcem svého dítěte, a zároveň jednatelem společnosti s ručením omezeným. Rozum a vůle tohoto člověka bude přičítána jako jeho „vlastní“ rozum a vůle především jemu samotnému jako *fyzické osobě*, jako „cizí“ bude jeho rozum a vůle přičítána osobě jeho dítěte a stejně tak „cizí“ rozum a vůle bude přičítána i osobě společnosti s ručením omezeným, kde je jednatelem. Ve všech třech případech se bude jednat o rozum a vůli totožného člověka, která bude přičítána různým osobám a různým osobám tak z tohoto „rozumu a vůle“ vzniknou povinnosti a práva.

Z toho také plyne, že způsob jakým právní řád upravuje právní jednání právnické osoby, musí být do značné míry analogický způsobu, kterým právo upravuje právní jednání osoby, která nemá vlastní rozum a vůli. Tím lze také vysvětlit, proč *právnická osoba nemůže být na rozdíl od osoby fyzické nikdy v pravém smyslu svéprávná*.³⁷ V případě zletilé fyzické osoby je přičítání „vlastního rozumu a vůle“ pravidlem, zatímco přičítání „cizího“ rozumu a vůle výjimkou. V případě právnické osoby je však přičítání cizího rozumu a vůle pravidlem, které nemá výjimku. A právě v tom spočívá z právně analytického hlediska rozdíl mezi právnickou a fyzickou osobou. Vycházíme-li z toho, že každý člověk je osobou, potom to musí znamenat, že každá právnická osoba je z hlediska přičitatelnosti rozumu a vůle „závislá“ na jiné samostatné (fyzické) osobě,³⁸ tedy na jiném bodu přičitatelnosti. Rozum a vůle této fyzické osoby pak musí být přičítány opět vždy dvakrát: jednou jí samotné jako fyzické osobě, podruhé právnické osobě.

Lze tedy uzavřít, že právnická osoba nikdy nemůže být způsobilá k vlastnímu právnímu jednání. Rozum a vůle právnické osoby se totiž budou zároveň vždy přičítat jiné fyzické osobě, která jen proto, že je orgánem právnické osoby, svoji právní osobnost rozhodně neztrácí. Z toho důvodu je třeba přisvědčit závěru, že rozum a vůle právnické osoby jsou vždy „cizím rozumem a vůlí“, neboť vždy zároveň pochází od „cizí“ osoby. Z právně analytického hlediska se tak teorie fikce jeví jako správnější, neboť vůle konkrétní fyzické osoby se pouze „považuje“ za rozum a vůli osoby právnické, aniž by se „reálně“ tvrdilo, že jde o vlastní rozum a vůli této právnické osoby. Z tohoto pohledu proto právnická osoba svéprávná není, nikdy nebyla a ani být nemohla. Za svéprávnou mohla být pouze považována, přičemž ve skutečnosti nikdy nešlo o to, zda je či není svéprávná, nýbrž jen o to, jaké následky budou přičítány jednání jejich statutárních orgánů. Tyto následky však mohou být skutečně vyřešeny politickým rozhodnutím zákonodárce, aniž by bylo nutné odvolávat se přitom na teorii organickou či teorii fikce. Z teoretického hlediska je každé řešení, které zákonodárce bude považovat za žádoucí a chtěné, právně přípustné. Úvahy, které říkají, zda je konkrétní úprava správná či nesprávná, tak již nejsou ryze právně analytické (a tedy právě teoretické), nýbrž právně politické.

often erroneously identified consists in the fact that those duties and rights which are comprehended in the concept of the person all refer to the behavior of that human being.“ (KELSEN, H. *General theory of law and state*. New Brunswick (U.S.A.): Transaction Publishers, 2007, s. 95).

³⁷ K tomu srovnej: PELIKÁNOVÁ, I. Problémy nové kodifikace, právnické osoby, jejich orgány, zastoupení a forma právních jednání. *Rekodifikace & Praxe*. 2015, č. 10, s. 2.

³⁸ K tomu srovnej: HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn. Variace na neuzavřené téma správy obchodních korporací*. Praha: Auditorium, 2010, s. 65, 67.

Závěr

Odpověď na otázku „*Co je to svéprávnost?*“ je vlastně odpovědí na otázku, či rozum a vůle se přičítají konkrétní osobě. Vlastní právní jednání nemůže znamenat nic jiného než přičitatelnost vlastního rozumu a vůle. Jestliže však v právním řádu existují osoby, které nemají vlastní rozum a vůli, je nutné těmto osobám přičítat rozum a vůli jiných lidí. Tato alternativa nastává v situacích, kdy není splněn faktický předpoklad pro vlastní právní jednání osoby, neboť její rozum se ještě nevyvinul (děti), nebo se nikdy nevyvinul, nebo se sice vyvinul, ale zase se ztratil (lidé s těžkým duševním poruchou). Institut zákonného zástupce nebo opatrovníka tak není ničím jiným než vymezením přičitatelnosti rozumu a vůle osobě, která rozum a vůli sama nemá. Z toho také plyne, že nesvéprávná osoba není sama způsobilá stanovit, sledovat a ochránit své zájmy, což ovšem neznamená, že by nesvéprávná osoba žádné vlastní zájmy neměla. Právě proto, že její zájmy – i když je nesvéprávná – právní řád uznává, poskytuje jí zákonného zástupce či opatrovníka, který má její zájmy chránit.

V případě právnícké osoby se tak klade otázka, v čem spočívá její vlastní právní jednání a zdali je právnícká osoba k vlastnímu právnímu jednání vlastně vůbec způsobilá. Právním jednáním právnícké osoby však může být jen to, co za takové jednání považuje právní předpis – zákon. Platné právo však způsob právního jednání právníckých osob může upravovat jednou tak a podruhé zase úplně jinak. Můžeme v něm najít jak formulace jako: „právnícká osoba jedná svými orgány“, což napovídá tomu, že právnícká osoba je způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, jakož i formulace jako: „vůli právnícké osoby nahrazují její statutární orgány“, což spíše svědčí o nezpůsobilosti právnícké osoby k vlastnímu právnímu jednání. Pouze na základě platného práva tak zřejmě nelze vysvětlit, proč je jednou právnícká osoba považována za způsobilou k právnímu jednání a podruhé zase nezpůsobilou, tj. proč je jednou svéprávná a podruhé nesvéprávná. K tomu je třeba zabývat se teoriemi právníckých osob, zejména pak teorií organickou a teorií fikce.

Konstrukce právního jednání právnícké osoby založená na *organické teorii* znamená, že právnícká osoba je organismem, jehož některé orgány její „rozum a vůli“ tvoří a jiné zase projevují. Člověk, který jedná jako orgán právnícké osoby, ve chvíli kdy jedná jako orgán, vlastně není sám o sobě žádnou osobou, je jen jakýmsi médiem, jehož prostřednictvím vyšší duchovní organismus – právnícká osoba – projevuje svoji vůli. Naopak, podle *teorie fikce* lze zjednodušeně řečeno konstatovat, že právnícká osoba není způsobilá k vlastnímu právnímu jednání, neboť sama o sobě neexistuje, a tedy ani nemá vlastní rozum a vůli. Fikce právnícké osoby tak spočívá právě v tom, že se za vůli právnícké osoby považují rozum a vůle člověka, který za tuto právníckou osobu jedná. Z popisu těchto teorií se může zdát, že odpověď na otázku, k jaké teorii se zákonodárce přikloní, je zcela arbitrární a záleží pouze na něm, zda zvolí teorii organickou, či teorii reality. V tomto smyslu mají obě tyto teorie politický charakter, který se v minulosti projevoval sporem o uznání právnícké osoby. Domnívám se, že i současný spor o to, zdali právnícká osoba je či není svéprávná, je ve skutečnosti sporem o to, jaké důsledky má mít překročení či zneužití jednatelského oprávnění osob, které projevují „za“ či „jménem právnícké osoby“ její rozum a vůli. Z těchto důvodů je proto třeba položit si otázku, co znamená a jakým způsobem se tvoří a projevuje rozum a vůle právnícké osoby.

Jestliže vyjdeme z organické teorie, která považuje jednání orgánů právnícké osoby za vlastní jednání právnícké osoby, potom to musí znamenat, že každému člověku, který je orgánem právnícké osoby, musí právo předepisovat povinnou schizofrenii. „Já“ takového

člověka se podle práva musí rozštěpit, neboť v okamžiku kdy jedná jako orgán právnické osoby, nepoužívá „vlastní rozum a vůli“, nýbrž je pouhým médiem, jehož prostřednictvím je projevován rozum a vůle právnické osoby. Problém spočívá v tom, že tak otázka nestojí. Otázka nezní, zdali člověk, který jedná jako orgán právnické osoby má dvojí rozum a vůli, nýbrž co znamená vlastní a cizí rozum a vůle osoby, nikoliv člověka. Pod „vlastním“ rozumem a vůlí je třeba rozumět takový rozum a vůli, který nepochází zároveň od jiné osoby (proto je také vlastní). Pokud však jde o „cizí“ rozum a vůli, potom to znamená, že zde musí existovat ještě další osoba, jejíž rozum a vůle se přičítají nejen této osobě, ale i jiné osobě a v tomto smyslu se jedná o „cizí“ rozum a vůli. „Cizí rozum a vůle“ tedy znamená přičitatelnost rozumu a vůle, která je primárně jako vůle vlastní vždy zároveň přičítána někde jinde. Tím lze také vysvětlit, proč *právnická osoba nemůže být na rozdíl od osoby fyzické v pravém slova smyslu nikdy svéprávná*. Rozum a vůle právnické osoby se totiž budou zároveň vždy přičítat jiné fyzické osobě, která jen proto, že je orgánem právnické osoby, svoji právní osobnost rozhodně neztrácí. Z toho důvodu budou rozum a vůle právnické osoby vždy „cizím rozumem a vůlí“, neboť vždy zároveň pochází od „cizí“ osoby. Z tohoto pohledu právnická osoba svéprávná být nemůže, za svéprávnou může být leda považována. Ve skutečnosti nejde ani tak o to, zda právnická osoba je či není svéprávná, nýbrž o to, jaké následky budou přičítány jednání jejích statutárních orgánů. Tyto následky však mohou být skutečně vyřešeny politickým rozhodnutím zákonodárce, aniž by bylo nutné odvolávat se přitom na teorii organickou či teorii fikce.

Can a Juristic Person Really Enjoy Legal Capacity?

Karel Beran

Abstract: The paper is based on the assumption that legal capacity of a juristic person is closely linked to the theoretical perception of the legal conduct of a juristic person in terms of its ability to perform legal transactions. Indeed, the performance of legal transactions by juristic persons can be conceived, in theory, either based on legal fiction (concerning conduct of a juristic person), or based on the organic theory of juristic person. Consequently, the present paper analyses both aforementioned theories, as well as the consequences of their strict application. If taken literally, the organic theory would mean that every individual serving as the governing body of a juristic person would be required by law to suffer from schizophrenia. The law would command that the “Self” of such an individual be split in two, because while acting as a body of a juristic person, the individual does not use his “own reason and will”, but rather serves as a mere medium through which the reason and will of the juristic person are expressed. Nonetheless, such a line of interpretation would render the existence of any conflict between the interests of a juristic person and those of an individual acting as its body impossible. Given that conflicts do indeed often arise between the interests of a juristic person, as the principal, and those of its governing body, as its representative, the theory of legal fiction appears to be more fitting since, under that theory, the will of a specific individual is only “considered” the reason and will of the relevant juristic person, without claiming that these are the actual will and reason of the juristic person “in reality”. This also explains why a juristic person, unlike an individual, cannot really enjoy legal capacity in the proper sense of the word (as a *persona sui juris*). Indeed, the reason and will of a juristic person are in fact always simultaneously attributed to a distinct individual, who certainly is not devoid of his own legal personality (personhood) merely on the grounds of being the governing body of a juristic person. Accordingly, the reason and will of a juristic person will always represent “someone else’s reason and will” as they will always come from “someone else”. From this viewpoint, a juristic person cannot enjoy legal capacity *stricto sensu*, and can merely be considered to “have” such capacity.

Key words: legal capacity, legal transactions, juristic person, theory of legal fiction concerning juristic persons, organic theory concerning juristic persons, reason and will, Savigny, Gierke